

GÓLYALEVES

BORDÁS GYŐZŐ

II.

Hogy Manci urát áthelyezték a földvári malomból a futaki paprika-malomba, büntetést kellett volna hogy jelentsen a molnár számára, de gyorsan kiderült, a pártfunkcionáriusok cselszövésüket nem Józsinak, hanem mindenekelőtt a bajkeverő feleségnek szánták. Ott ugyanis pontosan háromszáztizenöt asszony, nő dolgozott, s legfeljebb ha tíz férfi. A nők fele lány, hadiözvegy, elvált asszony.

Zömmel a feleség korabeliek, fiatalok, akkoriban harminc körüliek. Fűzték meg szárították a paprikát, aggatták a pajtába, a csörgő hüvelyeket meg vitték a malomépületbe a malomkerék közelébe, aztán meg csomagolták piros színű papírzacskókba, tíz- meg húszgrammos kiszereelésbe. Volt is keletje, mert párja csak a szegedi édes-nemes fűszerpaprika-őrlemény lehetett volna, de ekkor már Sztálin miatt Rákosiék-kal úgy összevesztek, hogy vasfüggöny lett Horgosnál, még csak a határ közelébe se lehetett merészkedni, nemhogy összemérni a két jó paprika erejét. Nem csoda hát, hogy az újvidéki vásáron a csípősségmentes kategóriában minden díjat a futakiak kaptak, vetélytársnak meg csak éppen a határ menti horgosiak maradtak, csak köztük folyt némi rivalizálás.

– Talán nem illő, hogy ezt én, ma már vén fejjel, meséljem, de tény, hogy a futaki malomudvar végében deszkából összeeszkábált vécé volt, három „fülke” a nőknek, egy a férfiaknak. Tudja, mit csináltak? A

férfirészre eső oldalakból a deszkákból kiverték a csomókat, hogy át tudjanak kukucskálni. Mindre akkor jött rá a kisdolga, ha az uramék közül valaki bement. Többször majdhogynem összeverekedtek az asszonyok a sorrend miatt. Ki volt ő is téve mindennek. Hogy élt-e az alkalmakkal, sosem vallotta be, de kísértésbe nem esni is nagyon nehéz lehetett. Láttam én azt mindennap, amikor a reggelit vittem be neki. De mit tehettem, túrtam, hallgattam, hiszen tudtam, miattam van mindez. Az viszont fáj, sokáig nagyon fáj, hogy otthon mindig nekem kellett kezdeményeznem, bár az is igaz, hogy amikor csak próbára tettem, helyállt. Igaz, nemegyszer mondta, mit szeressek rajtad, ha egyszer nem vagy szép. Én meg arra gondoltam, ha mást nem, talán a hátamon kívül a lelkemet meg a gyerekeinket. Ebben ki is egyeztünk.

Manci a mai napig meg van győződve, hogy végső soron boldognak mondható házaselete annak köszönhető, hogy mindketten „jó napon” születtek. Mutogatja is azt az egyiptomi naptárt, amely kijelöli az év azon huszonnégy napját – fiatalasszony korában egy kassai molnárnétól kapta, s a mai napig is ott tartja az éjjeliszekrényén –, s deríti ki, hogy a beszélgetőtárs nem dicsekedhet a jó napok egyikével. Ebből a füzetből esik ki József mesterünk egykori fényképe, amelyen délcegen pózol a malom gőzkazánja előtt. A hátlapján pedig a nyilván nem is oly régi sommás megállapítás: „Ami szép volt, az rövid álom volt, megmaradt az öreg fájdalom.” S itt a szekrénykén a Loretói litániát tartalmazó, mára már gumival átkötve, a lapokra hullott könyvecske is, merthogy azt minden este lefekvéskor újraolvassa, ünnepnapok előtt pedig magában el is dudorássza, merthogy volt ő Kanizsán karénekes, Futakon pedig előénekes is.

– Tudja, majdnem ez a gőzkazán vitte el az uram életét – tér vissza a fényképre. – Túlfűtötték, és felrobbant. Négyüket szállították a kórházba. Amikor már beengedtek látogatóba, nem ismertem meg, olyan fekete volt az arca, mint az utcánkbeli Péter gyereknek. – A Péter megint egy külön mese.

Mielőtt belekezdene, mély lélegzetet vesz, mintha csak egy paprika-órló malomkövet kellene arrább tennie.

Ilonka szomszédjuk olyan negyven körüli, de szemrevaló özvegy-asszony volt, mindkét lánya már férjnél, sőt egy unokája is volt. Amikor bejöttek az oroszok, ő sem kerülhette el a sorsát. Saját, későbbi bevallása

szerint, mind a négyen. A puskatussal csak belökték a rigli tartotta kiskaput, körülnéztek, nincs-e különösebb veszély. Egy csőre töltött puskát tartott, kettő lefogta, a negyedik pedig . . . Aztán csere a posztokon. S ebben az egyre csak Berlint kereső szedett-vedett muzska bandában volt egy abesszin is, olyan négerforma, ahogyan a faluban mondták. A fene se tudja, hogyan keveredett közéjük.

Amikor Ilonka érezni kezdte, hogy a meggyalázással a baj is megtörtént, megkonzultálta a bábaasszonyt, aki azt tanácsolta, viseljen bő szoknyákat, járjon kendőkben, aztán, ha megszületik, majd elrendezi.

– Ne búsuljon, nem maga az egyetlen – mondta neki a bába.

A gyerek nem kimondottan néger, de olyan cigányképű lett, fényes, fekete hajjal, fehér tenyérrel és talppal. A bába megfürösztötte, Péter névre meg is keresztelte, becsavarta egy lepedőbe, és betette a sásból font táskájába. Ilonkánknak pedig megparancsolta, legalább három napig ki ne tegye a lábát a házból, mondja mindenkinek, beteg, lázas, ki kell hogy feküdjön.

Sűrűn volt hasonló szülés ezekben a napokban és hetekben Kanizsán. Veronika bábaasszony alig győzte a sok munkát. Mivel útközben biciklivel a töltés felé tartva újabb vajúdo asszonyhoz hívták sürgősen, irányt változtatva a táskát előbb hazavitte, betette a tisztaszoba sarkába, s még forrázatlan szerszámaival rohant az újabb címre. Estig odavolt, de közben a kislánya valami nyávgásra, sírásra lett figyelmes, s elindult a hang felé. Tudta, mi a teendője: a sparheltről langyos tejet csöpögtetett kiskanállal a gyerek szájába. Amikor az anyja hazaért, a nyolcéves ujjongva mesélte, végre neki is kistestvérkét hozott a gólya, mint sok játszótársának az utcában.

Az asszony zavarában fölneézett a szoba plafonjára, majd tekintetét lejjebb eresztve a berámázott esküvői fényképükre, a férje arcát nézte, akit még mindig s mind kevesebb reménykedéssel várt a bolmáni front-ról, aztán belenézett a nászágy vetetlen, azaz az ő oldala fölött lógó gobelin Szűz Mária szemébe, majd az ajtófélfá között álló maszatos gyermekére . . . Perceken át állt zavarodottan és idegesen, s közben a gyerek a sparheltről ismét levette a pöttyös bögrét a tejjel . . .

– Péterként így „úszta meg”, hogy nem úszott le a Tiszán, mint nem egy törülközőbe, lepedőbe, kendőbe vagy a zsidók *csipkéibe* bebagyu-lálva. Később, amikor visszakerült az anyjához, mert csak visszakerült,

a lányok még csak fölhányást sem tettek, úgy nevelték, mintha a szakasztott sajátjuk lett volna. Az unokával majd az unokákkal együtt nőtt föl, becsületes mesterember lett. Gyerekkorában sokszor láttam játszani az utcán, kicsike maradt meg sovány, de rettenetesen bodor volt, és amikor rásütött a fejére, a hajára a nap, úgy ragyogott, mint a kőszén a napon, szinte szikrázott.

Hogy ezt az asszonyt négyen, egy másikat meg a Tisza partján a megkötözött férj jelenlétében tízen . . . Még puskát is fogtak rá, s mutatták, ha moccanni mer, lőnek!

Rálátás volt minderre a Rákóczi utca négy-öt házának ablakából.

Amikor eltűntek az oroszok, a merészebb öregasszonyok odasettenkedtek, az embert lövés nélkül is halva találták, az asszonyt meg ájultan.

– Nevelőanyámmal mentünk öltöztetni a halottat, a doktor meg megvizsgálta az asszonyt, s az uráról megállapította, hogy a szíve nem bírta ki. Az asszony később a törökkanizsai intézetbe került, s ott szenvedett még éveket. De erről az esetről is, mint sok minden másról csak suttogva beszéltünk még évekkel később is.

A pap is azt tanácsolta a szülőknek, hogy mindazt, amit láttak vagy hallottak, rejtsek el a gyerekek elől, ne szerezzenek tudomást semmiről sem, mielőtt egészen érett emberekké nem válnak. Ez volt egyébként az AFŽ álláspontja is, ahova viszont az asszonyok szívesen mentek.

– Nem szeretek én ezekről a dolgokról mesélni, de amióta gyónni se járok, mert nehezemre esik a templomig is elmenni, föl-föltör belőlem. Mint az is, hogy a zsidósággal mi történt. Én náluk tanultam varrni. Aztán jött '46. Hallom, az AFŽ-ben osztják a csomagokat. Milyen csomagokat? Elmentem, megnéztem. Hát a Hirsbergerék, a bőrkereskedőnk lányának elkobzott stafírungját. Én is kaptam egy batyut. Benne ruhák, lepedők, csipkék, cserzett bőrök . . . Egy szép darabot bordóra festettem, és kabátot varrtam magamnak A csipkéket meg szétszabdaltam, egy darabkát, emlékszem rá, a kisebbik fiam kiságyára rajzszőgeztem. Határozottan szép volt, kézzel horgolt meg slingelt.

Csak a Hirsbergerék lánya ért haza. Meg is látogatott több családot, főleg azokat, akik az anyjánál tanultak varrni. Így jött el Manciékhöz is. Mondta is neki a fiatalasszony, hogy ő bizony visszavitt mindent, amit kapott, de ott volt az árulkodó jel, a csipkemaradvány. Erre a lány szó nélkül kifordult a szobából. Máig szégyelli, de mást nem tehetett, mint

bűnét meggyóna, a pap pedig erre kissé ingerülten azt válaszolta, ha csak ennyi a bűne, akkor szinte fölösleges is volt jönnie. De Mancsi szerint a papnak is bocsánatos bűne volt az ilyen reagálás, mert később hallotta, a hatalom keményen gyóntatta őket is, s tette föl a kérdést, hány maradhatott meg Nepomuki Szent János valódi örökösének.

– Tudja, ott voltam én a földosztásnál is. Mikor parcellázták az uradalmi birtokokat. Az emberek, ha hiszi, ha nem, megcsókolták a földet, amit kaptak. Volt, aki papot is hívatott, hogy megáldja. A mienk ezt elutasította, sőt eljárt velünk a konferenciákra, mondván, neki a hívek érdekeit kell képviselnie, de akkor meg vidékről. Ha kitudódott, a papot is behívták, és úgy elverték a talpát, hogy jó ideig eszébe nem jutott újból megcsinálni. Meg is osztotta a falut az ilyesmi. Én meg úgy tekintettem erre, ha a szegénye is kapta, akkor se az övéké volt, és ver majd még ezért az isten. De nekem nem kellett elfogulnak lennem, mert mi nem kaptunk, az uram molnárként az államban dolgozott. Nektek az a dolgotok, hogy azoknak adjatok, akik becsületesek voltak, mondták. Megpróbáltuk az urammal lelkiismeretesen, de aztán a nyomás alatt, hogy kinek hol mennyit . . . Beleuntunk, mondtuk, mi ezt tovább nem. Jó, akkor meg megy, mármint az uram a szállásokra a kukoricát, búzát összeírni. Hát már nem megy más menyecskékkel, mondtam magamban, s én is jelentkeztem. Igen ám, de engem egy öregemberrel raktak össze, a Józsimról meg azt sem tudtam, hol van. Parancsba kaptuk a népbizottságtól, keresni kell a góré alá ásott kukoricát, a szalmába rejtett zsákokat, az elvermelt krumplit . . . Ment is a suttogás a faluban, hogy ezek még a tiszai halakat is össze fogják íratni, amilyenek! Igaz viszont, hogy csak halból volt elég a Tisza mentieknek. A gyerekek annyit vittek haza, amennyit csak akartak. Sokszor akkorákat is kaptak a halászoktól, hogy a farkát a porban húzták. Azok meg szinte csak megmerítették a kosarukat, és máris tele volt. Aztán meg valami szárral fedett fészkerben elhelyezett hatalmas hordókba öntötték, ahol annyi volt a köpőlégy, hogy kiverték az ember szemét. – Semmi gond – mondogatták a derékcsizmában járó halászok –, majd a só megteszi a magáét, nem fognak azok megromlani, míg Belgrádba érnek. Mert hogy oda szállították a szebbjét, az apróbbakból meg, úgy tudom, Adán csináltak ruszlit.

Manci harmadnapon a Brenner szálláson szállt le a kocsiról. Papír, tintaceruza a kezében, mire a gazda, aki ismerős is volt valahonnan: Ez sincs, az sincs, amaz sincs, szóval semmi. – Na, majd meglátjuk mi azt –, mondta, s már ment is a hátsó udvarba egyenesen a szalmakazalnak, hogy a kampósbottal jól körülszurkálja, mire a gazda:

– Lányom, tudod-e, mitől van az a vágás ott a nyakadon?

– Már hogyan tudnám – volt a válasz.

– A gugától, szóval, a gugától! S ki vágta ki neked azt a gugát? – kérdezte, s közben az arca úgy nekivörösödött, mint amilyenek ezt a betegséget lefestették.

– Egy borbély – mondta hetykén –, mert a nevelőszüleimnek nem volt pénzük doktorra.

Hirtelen az jutott eszébe, nevelőanyja annak idején mutatta is, a temetőben egy egész sor gyereksír volt, mert Kanizsán is kegyetlenül pusztított a golyva. Az orvosok azt mondták, a rossz ivóvíztől keletkeznek ezek a vörös daganatok a nyakon. Az egész Tisza mente rettegett, csak meg ne kapja valamelyikük.

– Ha azt a „piszkavasat” a kezedbe veszed – mondta a gazda szemmel láthatóan továbbra is fölindultan –, én hozom a borotvámat, és a nyakadat vágom el! Tudd meg, te ronda golyvás, nevelőapád kérésére én vágtam ki a gugádat!

Meg is állt a kampósbot a fiatalasszony kezében, s percekig tartotta így, majd az öreg, a bölcsebb társ, aki mindeddig csak szemlélője és fültanúja volt kettőjük beszélgetésének, intésére a földnek irányította a szuronyt. Szoknyája zsebéből elővette a papírt és a tintaceruzát, megnyálazta, s odaírta: Kukorica semmi, búza semmi, árpa semmi, rozs semmi! Míg ezt írta, mintha a láncon tartott kutyák is elhallgattak volna, csend ült a tanyára, csak a gazda fújtatott volna még, de már nem oly gözzel, mint az imént. Olyan volt, mint mikor leállítják a gőzkazánt, amely a hevülettől és a lendülettől fújtat még, meg a dugattyúja is mozog le-föl, de már mind erőtlenebbül és bátortalanabban.

Mondta is visszatérve a népbizottságba a Boriska titkárnőnek, húzza ki a nevét a listáról mindenholnan, meg a Jóska mesterét is, mert – bár azt csak este beszéltek meg az urával – akkor inkább Priboj, még akkor is, ha fogalmuk sincs, hol van az.